

доц. д-р СВОБОДА ТОШЕВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”, БЛАГОЕВГРАД

**ТЪРГОВСКО-ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ НА БЪЛГАРИЯ С РАЗВИВАЩИТЕ
СЕ СТРАНИ: НЯКОИ АСПЕКТИ И ПЕРСПЕКТИВИ**

**BULGARIA'S TRADE AND ECONOMIC RELATIONS WITH THE DEVELOPING
COUNTRIES: SOME ASPECTS AND PERSPECTIVES**

Associate Prof. Dr. SVOBODA TOSHEVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract. The topic of Bulgaria's international economic relations and development of cooperation with the developing countries in Asia, Africa and Latin America is explicitly a problem of the present day. In the course of its transition to a market-oriented economy, when the whole international economic strategy of Bulgaria was aimed at achieving of a full membership in the European Union, its relations with the developing countries were not simply put on a back stage, totally abandoned. The lack of an in-depth analysis of the changes in the social and economic development of the developing countries, of the regional and economic unions which were formed, gave also a negative impact on the defining of Bulgaria's international economic policy and especially in this important field of the international economic relations. In the mean time, Bulgaria become a member of the European Union, and as a member of the European union, it has to make and implement some commitments for supporting of the developing countries in overcoming of poverty, backwardness and a whole range of severe social problems.

Key words: trade and economic relations, developing countries

Темата за външно-икономическите отношения на България и развитието на сътрудничеството с развиващите се страни от Азия, Африка и Латинска Америка днес е особено актуална. През годините на прехода, когато цялостната външноикономическа стратегия на България бе ориентирана изцяло към постигане на пълноправно членство в Европейския Съюз отношенията с развиващите се страни не само бяха поставени на заден план, но и напълно изоставени. Липсата на задълбочен анализ на промените в социално-икономическото развитие на развиващите се страни, на формиращите се регионални икономически и други групировки също даде негативно отражение върху определяне на приоритетите на българската външноикономическа политика и в тази важна област на международните икономически отношения. В същото време

понастоящем България като членка на Европейския Съюз следва да изпълнява определени ангажименти за подпомагане на развиващите се страни в преодоляването на бедността, изостаналостта и редица остри социални проблеми.

От гледна точка на определени социално-икономически показатели и аспекти в развитието на България обаче може да се види, че тя се доближава в определена степен до развиващите се страни. Налице е силно обедняване на голяма част от населението. Така например по неофициални данни около 1 млн. българи живеят в условия на бедност. Доходът на човек от населението е между най-ниските нива за страните-членки на Европейския Съюз. Неравномерно се развиват отделните области и територии. Населението мигрира към някои по-големи градове където може да се намери работа и се обезлюдяват села и

по-малки градове, области и райони. Формира се и специфична многосекторност на базата на крайна изостаналост на отделни райони и бързо развиващи се градски конгломерати, където са съсредоточени промишлени, финансови и инфраструктурни обекти. Както в развиващите се страни така и в България в някои райони са преместени предприятия от развитите страни (например шивашката промишленост), в които работещите са обект на силна експлоатация. Налице са остри проблеми в здравеопазването, образованието и други важни сектори на икономиката. Корупцията и престъпността също са тежки социални проблеми.

В тази връзка проблемът за развитието на външноикономическите отношения на България с развиващите се страни, както и оказването на съдействие за целите на развитието изисква сериозен анализ на общото и особеното в социално-икономическото развитие на България и развиващите се страни, а също и на съдържанието и тенденциите в досегашното развитие на взаимните отношения. Безспорно външноикономическите отношения и сътрудничеството за целите на развитието са две различни направления на международните отношения, но успешното реализиране на взаимно-изгодни външноикономическа отношения може да бъде от полза и за дейностите по линия на сътрудничеството за целите на развитието. От друга страна преодоляването на бедността и укрепването на икономиките на развиващите се страни може да даде важен стимул за подобряването на международната икономическа среда и да разшири възможностите за развитие на търговско-икономическите отношения с развиващите се страни. Важно е друго. В рамките на преговорите за присъединяване към ЕС България се ангажира да приеме и да прилага правото на ЕС в областта на отпускането на помощ за развитие като приеме

общите цели на ЕС по отношение на помощта – борба с бедността, постигане на устойчиво социално-икономическо развитие, утвърждаване и развиване на демокрацията и др.

Предвид на това, че страната ни сама изпитва в определена степен много от тези проблеми, като най-бедната страна-членка на ЕС, очертаването на перспективите и възможностите на сътрудничеството с развиващите се страни следва да отчита реалните условия за взаимна допълняемост, за реализация на взаимно-изгодни външноикономически отношения. Те са своеобразен мост към по-доброто опознаване на страните-партньори.

През периода между 60-те и 80-те години България натрупа значителен опит в развитието на търговията и икономическото сътрудничество с развиващите се страни. През годините на прехода след 1989 г. усилията на страната ни бяха насочени към изграждане на пазарното стопанство. Настъпи коренна промяна както във вътрешните условия, така и в международната среда, която стимулира в най-голяма степен развитието на външноикономическите отношения на европейско ниво. Отношенията с развиващите се страни се ограничиха по обем и структура, захриха се посолства, а заедно с тях и търговско-икономическите представителства и служби. Всичко това доведе до силно ограничаване на търговията и сътрудничеството с развиващите се страни от Азия, Африка и Латинска Америка.

Прегледът на външноикономическите отношения с определени по-големи и значими развиващи се страни от Азия, Африка и Латинска Америка показва, че търговията и сътрудничество се развиват неравномерно. Правно-договорната база не се актуализира, не се познават и не се използват потенциалните възможности за развитие на сътрудничеството. Това добре се вижда от динамиката на развитието на

външноикономическите отношения на България с отделни важни партньори от Азия, Африка и Латинска Америка.

Така напр. в Латинска Америка един от основните партньори на България е Бразилия – най-голямата икономика в този район, богата на природни ресурси. Бразилия е с бързо развиващо се селско стопанство, дърводобив и риболов, добивна и преработваща промишленост, сектор на услугите и научните изследвания. Политически и икономически лидер в Латинска Америка, в регионален аспект Бразилия е между най-активните членове на латиноамериканския общ пазар – МЕРКОСУР, а в международен аспект Бразилия се стреми да бъде лидер не само в Латинска Америка, но и между развиващите се страни като се утвърждава като световна сила заедно с другите страни от т.нар. група БРИК (Бразилия, Русия, Индия и Китай).

Прегледът на външноикономическите отношения между България и Бразилия показва, че сътрудничеството с тази страна не отговаря на реалните възможности. Макар и обширна, ддоговорно-правната база не е актуализирана и не може да бъде здрава основа на бъдещото развитие на взаимните отношения. Тя включва:

- Спогодба за търговия и икономическо сътрудничество, подписана на 13.09.1993 г. в Бразилия.
- Споразумение за сътрудничество с Федерацията на външнотърговските Камари на Бразилия от 1983 г.
- Споразумение за сътрудничество с Националната конфедерация на индустрията на Бразилия от 1986 г.
- Споразумение за сътрудничество между Съюза на работодателите в

България и търговската камара на Рио де Жанейро.

- Програма за сътрудничество между правителството на Р България и правителството на ФРБразилия за сътрудничество в областта на науката, образованието, културата и спорта за периода 2000-2003 г.
- Спогодба за безвизов режим за притежателите на обикновени паспорти от 2003 г
- Меморандум за разбирателство между Министерство на външните работи на Р България и Министерство на външните отношения на Ф Р Бразилия от 2005 г.
- Споразумение за сътрудничество в областта на спорта между правителството на Р България и правителството на Ф Р Бразилия от 2005 г.

По силата на договореностите за членство на България в Европейския съюз, въпросите, свързани с търговската политика са от изключителна компетентност на ниво ЕС, а не от национална компетентност. Това налага изменение или денонсиране на всички договори, които предвиждат права и задължения на страните по въпроси, свързани с търговската политика. В тази връзка, се налага да бъде изменен текста на Спогодбата за търговия и икономическо сътрудничество, подписана на 13.09.1993 г. в Бразилия, както и да се направи преглед и актуализация на цялостната правно-договорна основа.

Стокообмен между България и Бразилия се развива **със значително превишаване на вноса над износа** и формиране на негативно салдо за нашата страна (Табл. 1).

Табл. 1. Външно-търговски стокообмен между България и Бразилия 2000-2009 г. (хил. щ.д.)

Година	Износ	Внос	Стокообмен	Салдо
2000	5 457.3	65 063.9	70 521.2	-59 606.6
2001	6 953.6	83 062.7	90 016.3	-76 109.1
2002	15 018.6	71 816.0	86 834.6	-56 797.4
2003	19 740.3	118 471.4	138 211.7	-98 731.1
2004	36 060.2	236 411.4	272 471.8	-200 351.2
2005	40 328.5	318 513.5	358 842.0	-278 185.0
2006	26 554.1	456 561.9	483 116.0	-430 007.8
2007	32 910.5	257 296.1	290 206.6	-224 385.6
2008	57 263.8	268 080.1	325 343.9	-210 816.3
2009	40 300.0	170 900.0	211 200.0	-130 600.0

Източник: по данни на Министерство на икономиката, енергетиката и туризма

Основно място в износа заемат печатарски машини (61%) от износа, химически торове (13%), фотографски плаки (7,2%), акумулатори (6,3%), хранителни добавки за животни (2,5%), необработено олово (2,4%), машинни части, семена от анасон, кориандър и др., миялни машини, металообработващи машини, стругове, антибиотици, инструменти и апарати за химически анализ и др.

Във вноса от Бразилия основно място се пада на медните руди и концентрати (62%), сурова тръстикова захар (14,4%), необработен тютюн (11%), месо и вътрешности от домашни птици (3,2%), кафе (3%), екстракти от кафе (2,4%), обувки (0,5%) и др.

Традиционната търговия не се съпътства с развитието на други форми на икономическо и научно-техническо сътрудничество, изграждане на съвместни предприятия, развитие на научно-техническо сътрудничество, привличане на инвестиции от Бразилия и др.

В Азия дългогодишен търговски партньор на България е **Индия**, която е и стратегически партньор за Европейския Съюз. С население от 1 млрд. и 189 млн души и номинален Брутен национален продукт от 4,06 трилиона щатски долара (2010 г. прогн.), Индия е между бързо развиващите се икономики в света с постоянен растеж през последните две

десетилетия. Селското стопанство участва с около 30% в създаването на БНП, секторът на услугите с 54% и промишлеността с 18%. Наред с традиционния за Индия селскостопански износ (състоящ се от ориз, пшеница, маслодайни семена, памук, риба, месо и др.), Индия се утвърждава като значим износител на редица промишлени изделия – текстил, телекомуникационни съоръжения, химически продукти, цимент, стомана, телекомуникационно оборудване. Индия активно развива научните изследвания в редица области, има добре развит банков сектор и е важен център за много водещи компании по отношение на преместване и аутсорсинг както на отделни дейности, така и на цели предприятия.

Отношенията между Индия и България (Табл. 2) също се развиват в рамките на ограничен обхват, основно в областта на търговията. Между двете страни е изградена договорно-правна база в търговско-икономическата област:

- Споразумение за икономическо сътрудничество между правителството на Република България и правителството на Република Индия (2007 г.);

- Договор между правителството на Република България и правителството на Република Индия за насърчаване и защита на инвестициите (1998 г.) и Протокол между

правителството на Република България и правителството на Република Индия за изменение и допълнение на Договора от 1998 г. (2007 г.);

- Меморандум за сътрудничество между Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средни предприятия и Националната

корпорация за малките предприятия на Република Индия (2007 г.);

- Спогодба за избягване на двойното данъчно облагане (1994 г.);
- Споразумение за сътрудничество между Българската агенция за експортно застраховане и Индийската корпорация за експортно кредитиране (2002 г.)

Табл. 2. Развитие на стокообмена между България и Индия за периода 2000-2009 г. (млн. щ.д.)

Година	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Износ	11.2	11.0	6.9	8.5	21.9	17.5	32.5	76.8	78.3	25.9
Внос	11.9	19.1	16.7	23.2	33.8	37.2	47.1	84.0	85.5	69.6
Стокообмен	23.1	30.1	23.6	31.7	55.7	54.7	79.6	160.8	163.8	95.5
Салдо	- 0.7	-8.1	-9.8	- 14.7	- 11.9	- 19.7	-14.6	-7.2	-7.2	-43.7

Източник: данни на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма

Обект на износ за Индия са отпадъци от алуминий и мед, инструменти за физически и химически анализи, електрически трансформатори, антибиотици и др. Обект на внос са парни котли, плосковалцовани продукти от желязо и нелегирани стомани, суров или необработен тютюн, преди и др. Развитие на взаимният стокообмен е неравномерно и се характеризира с устойчив дисбаланс. Другите форми на сътрудничество все още не са намерили поле за развитие през годините на настоящето деселитетие.

В Африка (на Юг от Сахара) традиционен партньор на България е Нигерия - най-голяма по население и сред първите по природни ресурси в целия континент. Тя е член на Организацията на страните-износителки на петрол ОПЕК и се нарежда на 10 място в света по доказани залежи на нефт. Нефтовобивът генерира около 40% от Брутния национален продукт на страната. Нигерия е богата също на естествен газ, въглища, въглища, желязна руда, злато, олово, цинк и други важни метали и минерали.

Наред с нефтодобива Нигерия бързо развива секторът на телекомуникациите и финансовите услуги. Селското

стопанство продължава да сигурява заетост на над 60% от населението като генерира и значителни постъпления от износа на маслодайни семена, какао, палмово масло, захар царевича, цитруси и др. От отраслите на преработващата промишленост добре развити са текстилната и кожарска промишленост, а през последните години и автомобилостроенето на база на сътрудничество с водещи световни фирми като френската компания Пежо и английската Бедфорд.

Сътрудничеството между България и **Нигерия** има добра история. В Нигерия с българска помощ са построени такива обекти като : Националният театър в Лагос, спортен комплекс в Илорин, хиподром в Кадуна, хотели в щатите Лагос и Баучи, съоръжения на транспортната мрежа и др.; България е участвувала в електрифицирането на селищни системи в щатите Кано и Кадуна и в изграждането на инфраструктурата на новата столица Абуджа и спортни комплекси в щатите Лагос, Баучи, Плато;

Както с Бразилия и Индия, между България и Нигерия е изградена широка правно-договорна база и са подписани следните по-важни спогодби:

- Спогодба между правителството на Народна република България и правителството на Федерална република Нигерия за въздушни линии между и отвъд техните съответни територии в сила от 8.3.1973 г.

- Спогодба за икономическо, научно и техническо сътрудничество между правителството на Народна република България и Федералното военно правителство на Федерална република Нигерия в сила от 26.5.1978 г.

- Търговска спогодба между правителството на НРБ и правителството на Федерална Република Нигерия. Временно се прилага от 20.6.1990 г.

- През декември.1998 год. в София е подписана Спогодба за взаимно насърчаване и защита на инвестициите. Спогодбата е ратифицирана от българска страна, очаква се ратифициране от страна на ФР Нигерия и влизане в сила на Спогодбата.

Спогодбите не са актуализирани и не отразяват новите реалности в икономиката и външноикономическите отношения на двете страни.

Табл. 3. Външнотърговски стокообмен между България и Нигерия (млн. щ. долари)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Износ	11,1	6,6	15,0	11,0	7,1	2,8	8,8	126,5	38,7
Внос	0,1	0,1	0,0	0,0	0,3	3,3	8,5	0,5	0,1
Стокообмен	11.2	6,7	15,0	11,0	7,4	6,1	17,3	127,0	38,8
Салдо	11,0	6,5	15,0	11,0	6,8	-0,5	0,3	126,0	38,5

Източник: данни на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма

С малки изключения салдото във взаимната търговия е положително за българската страна. През 2009 г. българският износ за Нигерия е в размер на 38 млн.щ.д. и се състои основно от нефтопродукти, електрическо оборудване и химикали, а вносът е незначителен – какао и кафе. През отделни години обект на внос е естествен каучук (Табл. 3).

През 1981 г. е учредена Смесена комисия за сътрудничество, която до 1989 г. провежда 5 сесии. След този период през 2004 г. е проведена поредната VI-та сесия. По-значимо събитие е посещението на нигерийска икономическа делегация. В Нигерия работят няколко българо-нигерийски строителни фирми: “Техноекспортстрой” (единствената държавна българска фирма, с дълга и успешна история на нигерийския пазар) няколко частни българо-нигерийски фирми, като най-

успешната от тях е “Техно Катагун”, изпълняваща строителни обекти. Фирмата внася в Нигерия някои видове строителни материали, трансформатори, кабели и други стоки от България. Други строителни фирми представени на нигерийския пазар са частните фирми “Булкон” и “Секура”. Фирмата “Афрокомерс” реализира внос на кари, повдигаща техника и др.

Наред с тези по-големи страни от районите на Азия, Африка и Латинска Америка България продължава да развива, макар и със силно ограничен обхват търговията и сътрудничеството с редица други страни като Алжир, Мароко, Тунис, Етиопия, Судан и други от Африка; Аржентина, Перу, Колумбия, Еквадор, Мексико, Венецуела и други от Латинска Америка; с Йемен, Йордания, Индонезия от Азия. В процеса на

изследване на възможностите за предоставяне на съдействие за целите на развитието като потенциални реципиенти се определят Куба, Виетнам, Молдова, Грузия и някои други страни изпитващи остри социални проблеми. Тази класификация прави наложителен анализа на общите черти и различията между развиващите се страни от Азия, Африка и Латинска Америка и т.нар. „нови развиващи се страни“ от бившия социалистически лагер. На тази основа могат да се очертаят възможностите и перспективите както на външноикономическите отношения на България с развиващите се страни, така и нейният потенциал за оказване на помощ за целите на развитието – две различни, но взаимно свързани елементи на международните отношения. Осъществяването на справедлива търговия, оказването на техническа помощ, участието в изграждането на производствени и инфраструктури обекти и други направления на икономическите отношения реално създават предпоставки за нови работни места, за повече заетост, намаляване на бедността и др.

Задълбочаването на процесите на интеграция и глобализация води до нарастване на взаимозависимостта между отделните страни и региони в света. Развиващите се страни са важна част от световното стопанство. В международните отношения се утвърждава разбирането, че не е възможно постигането на устойчиво развитие и глобална сигурност без развитие на икономически и социално по-изостаналите държави, както и не може да се постигне развитие без международна, регионална и индивидуална сигурност. Ето защо в перспектива формирането на политиката на България по отношения на търговията и икономическото сътрудничеството с развиващите се страни следва да се осъществява въз основа на новите реалности в тяхното-социалноикономическо развитие, протичащата диференциацията, формиращите се регионални интеграционни групи и други важни процеси. Това ще даде възможност и за успешно участие в отделните направления на сътрудничеството за целите на развитието.